

ה
ה
ב
ב
מ

החלק הראשון של מלחמת העצמאות מ- 30 בנובמבר 1947 עד 15 במאי 1948

מלחמת העצמאות פרצה למחרת קבלת הצעת החלוקה באו"ם ב-29 בנובמבר 1947

הכוונות הלוחמיות:

הכוח היהודי

בזמן המלחמה הישוב היהודי מנה 650,000 נפש והכין עצמו למערכה עוד קודם לכן.

הכוח העיקרי של היישוב היהודי - ארגון "ההגנה" שמנה כ- 50 אלף לוחמים. כוח נוסף הוא משטרת היישובים העבריים שמנה כ- 18 אלף איש. החטיבות שפעלו היו: "לבנוני" באזור חיפה והצפון, "אלכסנדרוני" באזור מרכז הארץ, "גבעתי" באזור ת"א והדרום, "עציוני" באזור ירושלים והטיבה של הפלמ"ח. לארגון ה"הגנה" נוספו גם כ- 3500 איש מהאצ"ל וכ- 500 איש מהחל"י.

בעזרת יוצאי הצבא הבריטי הצליח ארגון ה"הגנה" להקים עד מאי 1948 תוך כדי לחימה 12 חטיבות לוחמות על בסיס מרחבי. שבע חטיבות קמו על בסיס חיל השדה (חי"ש) של ההגנה.

החטיבות אלו בעזרת גיוס צעירים ועולים היו לחטיבות נידחות המסוגלות לנוע ע"פ צורך בין הנגב לגליל. 2 החטיבות הוקמו על בסיס הגיוס החדש עולים ותגבורות מן החטיבות הקיימות ומחפ"מ"ח. 3 חטיבות הוקמו על בסיס הכוח המגויס הסדיר של ההגנה - הפלמ"ח.

כסיוע לחטיבות הלוחמות הוקמו במהלך המלחמה חיל האוויר, חיל הים וחיל התותחנים שפעלו בצורה מצומצמת במהלך המלחמה הפנימית. כאן היה מקום מרכזי למתנדבים יוצאי צבאות זרים (מח"ל - מתנדבי חוץ לארץ) שהיו יוצאי צבאות בעלות הברית.

יתרונות הצד היהודי

1. המרות הלאומית - הישוב התנהל במסגרת של "מדינה שבדרך" תוך ניצול האוטונומיה שנתן השלטון הבריטי לישוב היהודי. לישוב הייתה התנהגות נבחרת שיכלה להתחיל על סדרו עדיפויות, על מאמץ מרכזי ועל אופיו.

2. ייחודו של ארגון "ההגנה" - ארגון ההגנה לא היה רק ארגון צבאי מתחרתי הלוחם למען שהרור לאומי, אלא עסק גם בנושאים כגון התיישבות ועלייה. הארגון לא היה בעל מדיניות עצמאית משלו אלא פעל בהתאם למדיניות שהוכתבה ע"י הנהגה נבחרת.

3. הצלחת הגיוס ההמוני - המרות הלאומית אפשרה את הגיוס היעיל וההמוני שהיה לו משקל רב בהכרעת הוצאות המלחמה. הגיוס בוצע ע"י גוף שהוקם ע"י המלחמה הסיכנות בנפרד מארגון ההגנה כבר באוקטובר 1947. הגיוס היה פומבי והבריטים לא נטו איתו. עד לסיום תקופת המגויס גויסו כ- 36,000 גברים.

מלחמת העצמאות

תיקנה (מתי נערכה המלחמה)

מסוף נובמבר 1947 (יום למחרת החלטת החלוקה של האו"ם) עד המחצית הראשונה של 1949 (חתימת הסכמי שביתת הנשק עם מדינות ערב השונות).

מאפיינים כלליים של המלחמה

- השלבים העיקריים והצדדים הלוחמים: 30 בנובמבר 1947 - 14 במאי 1948 הייתה מלחמה פנימית בין היהודים לבין ערביי ארץ ישראל. 15 במאי 1948 - קיץ 1949 - המלחמה הייתה בין מדינות ערב (מצרים, סוריה, לבנון, ירדן ועיראק) למדינת ישראל.

• מטרות העל של הצדדים הלוחמים: ערביי הארץ ומדינות ערב ביקשו למנוע את הקמתה של מדינה יהודית, וכשזו הוקמה פעלו להשמדה. היישוב היהודי ומדינת ישראל ביקשו להביא להקמתה של המדינה ולהבטיח את קיומה. כלומר, מבחינת היישוב היהודי ומדינת ישראל הייתה זו מלחמה קיומית של "להיות או לחדול".

• היעדר הכחנה בין חזית לעורף: האוכלוסייה היהודית והערבית חיו בקרבה פיזית, עובדה שיצרה מצב בו על כל ישוב להילחם על קיומו. מיקומם של יישובים יהודיים על הגבול והתפיסה הישראלית לפיה כל ישוב אזורי קובע את הגבולות ושומר עליהם, יצרו מצב של מלחמה שבה גם לחברה האזרחית ויכולת עמידתה יש משקל מכריע.

• נתוני פתיחה קשים לצד היהודי: היהודים היו צריכים להקים מדינה תוך כדי לחימה (הקמת מוסדות מדינה, הקמת צבא ופירוק מסגרות מחתרטיות פוליטיות, קליטת עלייה גדולה תוך כדי לחימה, בעיות כלכליות והתמודדות עם פלישת צבאות ערב למדינה בת כמה שעות בלבד).

• ניצחון ישראלי במהיר נורא: 6000 יהודים נהרגו במלחמה, כאחוז אחד מכלל היישוב היהודי בארץ, כ- 1500 מתוכם היו אזרחים. מלחמת העצמאות הייתה המלחמה הקשה ביותר בתולדות ישראל.

• השלכות ובעיות שלא נפתרו: היווצרות בעיית הפליטים הפלסטיניים, קביעת גבולות המדינה (הקו הירוק).

נשים בנוסף ל-45,000 אנשי "הגנה", הגיוס עלה בהתמדה ועד סוף המלחמה שרתו בצה"ל כ-120 אלף גברים ונשים.

4. בית צבא חזק - למרות שאוכלוסיות הערבים הפלסטינים הייתה כפולה מהאוכלוסייה היהודית, מבחינת הכוח הצבאי לא היה מצבו של היישוב העברי רע ביחס ליישוב הערבי. האוכלוסייה היהודית הייתה צעירה וחזית וכללה טוחות מאומנים, נשים לוחמות וחיללים שלחמו במלחמת העולם השנייה.

הכוח הערבי

ערב מלחמת העצמאות היו בא"י כ-1,300,000 ערבים, פי שניים ממספר היהודים שחיו באותו זמן בארץ. למעלה ממחציתם היו בכפרים והשאר בעיירות וכפרים.

- הכוח הערבי הראגון על בסיס מקומי - הכנופיות הערביות הבולטות היו בהנהגת חסן סלמה - כנופיות שפעלו באזור רמלה-לוד, וכנופיות שפעלו באזור ירושלים וחברון בהנהגת עבד אל קדר אל חוסייני. מעריצים את אנשי הכנופיות בכ-15,000 איש. בנוסף פעלו כ-6000 מחזיקים מקרים האוכלוסייה הפלשתינאית וכות של כ-4000 אנשי "צבא ההצלה" שאורגן ע"י "הליגה הערבית" ופעל בהרי הגליל ובאזור שומרון ומפקדו הבולט היה קאוקג'י. כ-1500 מתנדבים שנמנו עם שורות "האחים המוסלמים" פעלו באזור החוף הדרומי של א"י ואנשי הלגיון הערבי שחנה בארץ במסגרת הצבא הבריטי ואנשיו, הדרו לשורות הכנופיות ופעלו נגד היישוב.
- הבעיה המרכזית של הכוח הערבי היה היסד אחדות, המוסדות שהיו קיימים כמו "הועד הפועל הערבי", "היעד הערבי העליון" היו מפוררים ו"המעצה המוסלמית הפליונה" שגילתה יציבות הייתה גוף שמנהיגו - חאל' אמין אל חוסייני ניסה להנהיג ממקום גלותו בקהיר, דבר בלתי אפשרי. לצד הערבי לא היה ארגון הדומה בגודלו ובהיקפו לארגון "ההגנה" וארגוני הנוער החמושים לא היו בעלי ערך.

התנגדות הצב הערבי

- א. כיווץ המלחמה הם נהנו מעליונות מבצעית, עד שהיוזמה עברה לידי היישוב העברי.
- ב. הם נעזרו בעובדה שהגבולות היבשתיים של הארץ היו פרוצים לחלוטין, ומאחוריהם עמד עורף ערבי גדול שסייע בידם בכל הנגע לאספקה, לגיוס מתנדבים, לרכישת נשק ולתעמולה.
- ג. הרציפות הטריטוריאלית של מרבית האזורים הערביים בארץ ועומקם היחסי העניקו להם אפשרויות תמרון, עורה הדדית, תנועה חופשית וביטחון בדרכי התחבורה ראשיות.
- ד. מרבית אזורי הערבים השתרעו על שטחים הרריים הנוחים לתגה ושימטן בסיסים מצוינים להתקפה על האזורים היהודיים ועורקי התחבורה שבמישור.

יעדי הצדדים הלוחמים, אופן הפעולה ומניעיהם

היישוב היהודי

היישוב היהודי שאף להוכיח את יכולתו להקים מדינה ולקיימה. אופן הפעולה של היישוב היהודי השתנה במהלך ההתקפה.

א. בארבעת החודשים הראשונים למלחמה האסטרטגיה של היישוב התבססה על מגננה מפני התקפות וניסיון לשמור על קשר עם כל היישובים. בהתחלה נתנו ההגנה אבטחה צמודה למכוניות בודדות, ועד מהרה עבר לשיטת השירות, בכבישים מסוכנים פרצה את הדרך שיירת אספקה שכללה מכוניות משוריינות באמצעות לוחות פלדה, וכוחות לוחמים שליוו אותה. אמנם היו פגיעות ותקריות רבות בכל דרכי הארץ. אבל עד מרץ 1948 הצליחו היהודים לקיים את הקשר עם כל היישובים.

ב. היישוב השני של המלחמה החל באפריל 1948 והוא התאפיין במעבר מהתגוננות מקומית להתקפות יוזמות ומתוכננות על פי סדרי עדיפויות צבאיים ומדיניים. על מנת לעשות זאת הוכנה תוכנית מבצעית שכונתה תכנית ד'. תוכנית זו הינה תוכנית מבצעית לחפיסת השטחים שיפוגו ע"י הבריטים עם סיום המנדט וציאת הבריטים מהארץ ושמה נגש על מעבר מהגנה להתקפה ולהשתלטות.

יעודה של התכנית היו

א. להשתלט על שטחים כדי ליצור רצף היישובי בא"י - לכבוש כפרים ערבים ושכונות ערביות ותחנות השטרה שייעזבו ע"י הבריטים.

ב. לכבוש שטחים שבתכנית החלוקה של האו"ם (1947) היו בשטח המדינה הערבית.

ג. מעבר מהגנה להתקפה - להעביר לישוב את היוזמה ההתקפית.

במסגרת המעבר מהגנה להתקפה נערך מבצע "נחשון". בראשית אפריל 1948 שבין מטרותיו העיקריות היו פריצת הדרך לירושלים וכיבוש מספר נקודות ערביות השוכנות על הדרך לירושלים, כדי לאפשר מעבר שיירות לירושלים. המבצע הצליח רק באופן חלקי כי הדרך נחסמה שוב.

האירוע המשמעותי ביותר במסגרת התוכנית ה**תרחש בחיפה** ב-22-21 באפריל 1948. הבריטים החלו בפינוי מהיר מחיפה ויצרו חלל שלתוכו נכנסו כוחות "ההגנה". הבריטים עצמם רצו להכניח פינוי מהיר ובטוח של כוחותיהם. עם הפינוי מחיפה יכולה הנהגת הישוב לצאת למתקפה ללא חשש מהתערבות בריטית ובכך היה המפנה.

תוך שלושה שבועות מאז המפנה בחיפה נפלו בידי היישוב היהודי החלקים הערביים של טבריה, חיפה וצפת, יפו, עכו והגליל המערבי כולו (מבצע "בן עמי"). כתוצאה מכך, ערב סיום המנדט הבריטי, במאי 1948, הצליחו הכוחות היהודים ליצור רצף טריטוריאלי יהודי ממטולה בצפון ועד באר שבע בדרום.

היישוב הערבי

היישוב הערבי פעל על מנת לסכל את תוכנית האו"ם להקמת מדינת יהודית בארץ ישראל מתוך התנגדות עקרונית לרעיון חלוקת הארץ והקמת שתי מדינות. כדי להגשים זאת פעלו הערבים בצורות הבאות:

1. תהיפת שיכונות יהודיות בערים המעורבות

הכניסה לצפת, טבריה, חיפה והל-אבים יפה ליהודי-הבחיך בשני משגרים של האכזה

המשור הראשון- התקפות על שכונות יהודיות שנבנו ביפו ועל שכונות שהיו בשולי העיר כגון שכונת התקווה או חולון ובת ים. המלחמה הייתה בעיקר מלחמת צליפות. בחיפה היו צליפות על שכונת הדר ועל הכרמל, הן ניסיונות לנתק את השכונה מהקריות.

במשור השני- טרור בצורת התהרת מכוניות תופת למרכזים יהודיים- למרכז חיפה, בירושלים ע"י בניין "הפלסטיין פוסט" וברח' בן יהודה- פשלות שגרמו לעשרות רבות של הרוגים.

הלחימה בערים אלו אופיינה בשיתוק חיי הכלכלה ובפגיעה בחיי היום יום. התישבים ערבים ויהודים סבלו מטרור.

2. התקפות על יישובים מבודדים

הותקפו יישובים שהיו מחוץ לתוכנית החלוקה כמו קיבוץ יחיעם בגליל, אך גם כאלה שנכללו במדינה היהודית כמו קיבוץ טירת צבי.

3. המלחמה על הדרכים

במוקד לחימה זה היה הישוב היהודי בנחיתות, הן נחיתות מספרית והן העובדה שכפרים ערבים היו ליד מרבית כבישי הארץ. העדיפות המספרית של היישוב הערבי וישיבתם על מרבית כבישי הארץ היו יתרון גדול לערבים כאשר לא צריך ארגון צבאי מפותח במיוחד כדי לחסום צירי תנועה. כך חסמו הערבים את כביש ירושלים-ת"א, כביש ואדי ערה, כביש עפולה-טבריה ואת הדרך לנגב. הלחימה על הדרכים הייתה קריטית בשל התלות של הישובים היהודים במרכזים העירוניים מבחינה כלכלית, חברתית, פוליטית וצבאית.

הישגי וקשיי הצדדים במהלך שלב זה

היישוב היהודי

קשיים

1. מצב קשה עד אפריל 1948 - שלב הפתיחה של מלחמת העצמאות תבע קורבנות רבים והעמיד בספק את יכולתה של המדינה היהודית להקים מספר ההמונים היהודים הגיע ל- 1100, הרובע היהודי היה

היהודי מנתקת ממש עציון היה מנותק יבך גסיישובים בנגב ובגליל

2. המצור על ירושלים - במהלך שלב זה של המלחמה הצליחו הערבים להטיל מצור על ירושלים הערבים חסמו את הדרכים לירושלים ומנעו משיירות להגיע אליה. לדוגמא, בחודש מרץ 1948 נפגעו שתי שיירות שהיו בדרך לירושלים, שיירת חולדה ושיירת בני נויאל.

הרשגים

1. ניצול היתרונות של היישוב הנסאדק - היישוב היהודי כולו פעל בצורה מאורגנת ומסודרת ונישמע להוראות ההנהגה ולהראות של ארגון ההגנה (הארגון הצבאי המרכזי שפעל אז). כתוצאה מכך כשהמנהיגים וההגנה הבינו שצריך לשנות את המדיניות על מנת להביא מפנה במלחמה הם עשו זאת וכל היישוב קיבל זאת ופעל להגשים את המדיניות החדשה במסגרת תוכנית ד'.

2. כוחו של העירייה - העירייה היהודי שיתף פעולה באופן מוחלט עם הכוחות הלוחמים ונתן להם אתריות להק על היישובים בזמן המלחמה. לדוגמא, אם הערבים התקרבו ליישוב מסוים, ההגנה הכניסה לשם את כוחותיה ובחלק מהמקרים התושבים אף פוטו. שיתוף הפעולה הזה הביא לכך שאף יישוב לא נפל בתקופה זו של המלחמה.

3. הוכחת יכולת העמידה והקמה של מדינה יהודית - היישוב היהודי הוכיח שמרות הקשיים הוא מסוגל להתמודד ולעמוד במתקפה של הערבים, כאשר במהלך המלחמה היישוב היהודי אף הרחיב את שטחו והגדיל את כוחו. הכוחות העבריים היו מאורגנים והימושם השתפר כשהגיעו משלוחי נשק מהו"ל בכמויות גדולות. בנוסף הושג רצף טריטוריאלי פרט לירושלים ולנגב כאשר כמאה כפרים ערביים נכבשו, והערבים המעורבות, להוציא את ירושלים, היו לערים עבריות. לאחר ששלב זה של המלחמה הסתיים, הכריז דוד בן גוריון על הקמת מדינה יהודית.

ערביי הארץ

הרשגים

1. ניצול יתרונם הגיאוגרפי - הערבים ניצלו את יתרונותיהם הגיאוגרפיים כדי ללחוץ על עורקי התחבורה של היישוב ועל יישובים וגושי התיישבות. הם הצליחו לקטוע צירי תנועה מרכזיים ולבודד את יישובי הגליל והנגב.

2. ביותרק ישובים יהודיים- הערבים הצליחו לנתק את גוש עציון וישובים נוספים בגליל (כמו מנרה, משגב עם ורמות נפתלי) ובדרום (כמו כפר חרוש, יד מרדכי ונצנים).

3. מצור על ירושלים- הערבים הטילו מצור על ירושלים והיא נותקה ממישור החוף. שיירות אספקה שניסו להגיע אליה הותקפו על ידי מארבים לאורך הכביש ותושביה היהודים של ירושלים היו נתונים בסכנת רעב.

משנים

1. הקריסה החל מאפריל 1948- במהלך כהודש וחצי (עד 15 במאי 1948), השיגו היהודים הצף טריטוריאלי (פרט לירושלים ולנגב), כבשו כמאה כפרים ערביים, והפכו את כל הערים המעורבות (חוץ מירושלים) לערים עבריות. מספר החללים הערבים בתקופה זו אינו ידוע אך כנראה שהוא הגיע למאות רבות של אנשים.

2. ראשית היווצרות בעיית הפליטים- בשלב זה של המלחמה נמלטו מהארץ רוב המנהיגים הערבים בנוסף, עזבו ולעיתים גורשו כ- 300 אלף ערבים עירוניים וכפריים. גל זה כלל את מרבית תושבי חיפה הערבית, ותושבים מטבריה, טיפון, מצפת, מהגליל מהלקים ממישור החוף והשפלה ומירושלים.

מלחמת העצמאות- חלק ב'

בשבת ה- 15 במאי, החל השלב השני של מלחמת העצמאות עם פלישתם של המישה צבאות סדירים של המש מדינות ערב למדינת ישראל: הצבא המצרי, הלגיון הערבי של ממלכת ירדן, הצבא העיראקי, הצבא הסורי והצבא הלבנוני. כלומר, מדינת ישראל הותקפה מדרום, ממזרח ומצפון על ידי עשרות אלפי חיילים.

יחסי הכוחות הלוחמים

יחסי הכוחות ביום הפלישה (15.5.48) נטו בבירור לטובת צבאות ערב, להוציא את מספר החיילים, שהשתתפו בקרבות הראשונים, כ- 30 אלף חיילים בכל צד, זה בא לידי ביטוי בנקודות הבאות:

- טנקים- 1 מול 40.
- משוריינים- 120 מול 300.
- תותחי שדה- 5 מול 140.
- תותחי נ"ט- 24 מול 220.
- מטוסי קרב- 0 מול 14.

(פלישת מדינות ערב, קרבות עשרת הימים, ההפוגות, המבצעים האחרונים בצפון ובדרום)

(א) פלישת הצבאות הערבים לישראל: 15.5.1948 - 11.6.1948

הקדמה: השלב השני של מלחמת העצמאות המכונה גם שלב המלחמה הסדירה, החל למחרת הכרזת העצמאות של ישראל, ב-15 במאי 1948. ביום זה עזבו הבריטים את ארץ-ישראל וחמישה צבאות ערביים פלשו לשטח הריבוני של המדינה החדשה במטרה מיצירת להביא לחיסולה ולביטול החלטת החלוקה מכ"ט בנובמבר 1947.

הסיבות לפלישה:

"הליגה הערבית", ארגון העל שייצג את המדינות הערביות הכריז על פלישה לארץ-ישראל מיד לאחר עזיבת הכוחות הבריטיים את הארץ. המטרות הפומביות:

1. כשולן מלחמתם של ערביי א"י ושל "צבא ההצלה" (מתנדבים מארצות ערב) בשלבי המלחמה הראשונים.

2. תקוותם של מנהיגי מדינות-ערב כי הצבאות הסדירים הערביים יצליחו למנוע בכוח את הקמת מדינת ישראל.

ולם, לצד המטרות הפומביות, לכל אחת מהמדינות הפולשות היו מטרות שונות בפלישה:

עבר הירדן: עבדאללה, מלך ירדן, ביקש לספח לארצו את מערב הירדן (=הגדה המערבית) על מנת להגדיל את שטח ממלכתו, זכות במוצא אל הים וליהנות מיוקרה בזכות החזקת ירושלים.

מצרים: שאפה לספח את הנגב ולמנוע מעבדאללה להפוך לשליט הבלעדי בארץ ישראל.

סוריה: שאפה לספח את הגליל לשטחה ולמנוע מירדן להגשים את כוונותיה.

לבנון: שאפה לספח את מרכז הגליל ולהגדיל את מספר המוסלמים בשטחה כמחסום נגד השפעת העדות הנוצריות בתוך לבנון.

ירדן: שאפה לסייע לעבר הירדן בעיקר בזכות קרבה משפחתית של השושלות השליטות בשתי הארצות.

אלת המעטים מול רבים

ב כוחות צבאית-ערב:

אית ערב הוקמו ופעלו בגלוי זמן ממושך לפני המלחמה וזכו לאימון סדיר של מפקדים בריטים וגרמנים. צבאות אלו יישו ב:

זיירות ממוכנים כגון חיל-אוויר וחיל-שריון (הכוונה בעיקר למצרים ולסוריה).

ורטילוריה (תותחנים), רכבים-משוריינים ומלאי נשק ותחמושת תקנית.

נבחינה כלכלית - תמיכת משאבי הליגה הערבית שכללו מדינות יצרניות - נפט ואת איחוד רוב מדינות המזה"ת.

4. מבחינת כוח-אדם – מצד אחד מאחורי צבאות אלו עמדה אוכלוסיה בת עשרות מיליוני בני-אדם ומצד שני בכוח הלוחם ששלחו מדינות-ערב לארץ בפרוץ המלחמה היו כ- 35,000 חיילים. במהלך המלחמה הסיפו מדינות ערב תגבורות שהביאו כמעט להכפלת הכוח לכדי 67,000 חיילים.

מצב כוחית - ישראל:

כוחות מדינת ישראל אפרייב ב:

1. עד הקמת המדינה היו הכוחות הישראליים מאורגנים בשלוש מחתרות שהפכו לצבא סדיר תוך כדי לחימה.
 2. רבים מהחיילים התנסו בלחימה במהלך מלח"ע ה-2 או בשלב הראשון של מלחמת העצמאות. הפיקוד העליון לא הנהיג אימון צבאי גלוי וסדיר בהפעלת כוחות בהיקף גדול. היה צורך ללמוד זאת תוך כדי לחימה.
 3. רבים מהלוחמים היו "עולים-טריים" שהגיעו במסגרת הגח"ל (גיוס חוץ-לארץ) וגויסו ללחימה מיד עם הגעתם ארצה ולאחר פרק אימון קצר. לוחמים אלו לא הכירו את השפה או את מנהגי הארץ.
 4. הנשק והתחמושת של היחידות הלוחמות היה בלתי אחיד ולעיתים אף בלתי תקין – מייצור עצמי.
 5. צה"ל רק החל להקים חילות אוויר וים ובראשית המלחמה הסרו לו חיל-שריון ותותחנים ואף את חומרי הגלם למיגון רכב משוריין.
 6. מבחינה כלכלית: עמדה ישראל במצב של מחסור ושל הקפאת יתרות מטבע החוץ שלה מצד אחד ונתונה תחת איסור בינ"ל על ייבוא נשק (=האמברגו) לצדדים הלוחמים מצד שני.
 7. מבחינת כוח-אדם: כוחות צה"ל מנו כ- 35,000 חיילים בראשית המלחמה. אם כי חלקים ניכרים של הכוחות (בעיקר יחידות העילית) היו עייפים מלחימה של חצי שנה (בשלב הראשון של מלחמת העצמאות). במהלך המלחמה הוביל גיוס החובה להגדלת צה"ל עד לכדי 90,000 חיילים. מתוכם 65,000 בחילות-השדה. בסוף שנת 1948 כבר מנה צה"ל קרוב ל 120,000 מגויסים.
- מכאן, שמספר החיילים הלוחמים בשדה הקרב היה **שווה פחות או יותר**. וניתן לומר ששאלת המעטים מול רבים נוגעת יותר בשאלת הצידוד, הנשק וערנותם של חיילי צבאות-ערב אל מול המותשות והעייפות של חיילי צה"ל. כך שלמרות מספר החיילים השווה פחות או יותר, נראה היה, לפחות בשלבים הראשונים, כי **יחסי הכוחות נטיים בצורה בולטת לטובת מדינות ערב**. היתרון באימון, הרכב-החיילות, הנשק, המשאבים ורעגנות-הכוח נראו מכריעים. יותר מכך תנאי הלחימה בשביעות הראשונים היו כמעט בלתי אפשריים.

יתרונות ישראל

1. פיקוד ומטרות – צבאות ערב פלשו ככוחות עצמאיים למען מטרות שונות. ואילו צה"ל פעל תחת פיקוד אחד ריכוזי ויעיל יחסית המציית לסמכות הממשלה שהגדירה יעדי לחימה ברורים.
2. חימוש – צבאות ערב היו תלויים בתחמושת ובציוד רשמי של המעצמות המערביות. אספקה שנבלמה עם הטלת האמברגו של האו"ם על מכירת נשק למדינות הלוחמות. ואילו ישראל נהנתה ממנגנון הברחת-נשק, מאספקת נשק ממדינות מזרח-אירופה ומתעשייה צבאית מקומית ועל כן הושפעה פחות מן האמברגו.

3. קווי אספקה – צבאות ערב היו תלויים באספקה שהגיעה מרחוק והתקשו להעביר כוחות מגורה לגורה. ואילו צה"ל פעל בקווים פנימיים שאפשרו העברת אספקה וכוח-אדם מהירה יותר לשם ריכוז כוחות והשגת הכרעה.

4. מוטיבציית-לחימה – שילטי מדינות ערב השישו מגיוס המוני לצבא ומהעברת כוחות גדולים לא"י הרחוקה. החיילים הערבים שנשלחו לארץ סבלו לעיתים מחוסר מוטיבציה. ואילו מדינת ישראל גייסה לצבא כשישית מאוכלוסייתה. אחוז גיוס שנשען על תמיכה גבוהה של המתגייסים ועל התחושה שמדובר במלחמת קיום.

5. פיצול וחוסר אחדות בין צבאות ערב – למרות שבתכנית הפלישה נועדו כל חמשת צבאות ערב לפעול תוך שיתוף-פעולה, המציאות הייתה שונה. בפועל כל צבא פעל באופן עצמאי וניסה לתפוס שטחים ולדאוג לאינטרסים של מדינתו. צבאות ערב מייעטו לסייע זה לזה ולעיתים אף הגיעו לעימותים ביניהם. פיצול זה הפחית את עוצמת הכוחות הערביים וסייע לצה"ל לעמוד מולם.

מפת הפלישה הערבית

תכנית הפלישה הכוללת של מדינות-ערב גובשה ע"י רמטכ"ל צבא-עיראק הגנרל נור א-דין מחמוד בסיוע ועדת הרמטכ"לים של מדינות ערב. עיקרי תכנית-הפלישה:

מצרים: פלשה לא"י בשני צירים או כוחות מרכזיים. הכוח הקטן יותר עבר את **באר שבע** ו**הברון**, הגיע עד קיבוץ רמת רחל ומשם הפגיו את ירושלים. הכוח העיקרי התקדם **לאורך הדרך**, כבש את כפר דרום והגיע ליד מרדכי. הלוחמים שהגנו על הקיבוץ לחמו בגבורה אבל נאלצו לפנות את היישוב תחת הלחץ של הכוח המצרי המסיבי. אולם קרב זה על יד מרדכי הצליח לעכב את הכוח המצרי ואפשר לצה"ל להתארגן להגנה.

כמו כן מאמצי המצרים לכבוש את הקיבוצים הקטנים שעמדו בדרכם עיכבו את התקדמותם לעבר מרכז הארץ. בעוברם ליד **קיבוץ גייזים**, צפונית לאשקלון, התחולל קרב קשה עם מגני הקיבוץ. (7/6/48). כשאפסי הסיכויים לשרוד את הקרב, **בכנעו** המגנים למצרים ונלקחו בשבי. כניעת גייזים עוררה ביקורת פומבי רבה על חברי הקבוץ. עמידתם בגבורה כמעטים מול רבים נתפסה כחרפה גלל שבחרו להיכנע. במרוצת השנים קיבלו חברי הקבוץ מחילה פומבית על ההאשמות נגדם. מאידך, המיתוס סביב גייזים חיוק את יוח הלחימה הצה"לית.

מצרים המשיכו בפלישה והגיעו עד **אשדוד**. הם נעצרו כ-30 ק"מ מתל אביב, ליד גשר שצה"ל הפציץ (= גשר עד הלום). התקפה יזלה של צה"ל שנועדה להדוף את המצרים מעמדותיהם נכשלה. יותר מכך, הכוחות המצריים שבאזור החוף יצרו **רצף טריטוריאלי** כוחותיהם שבהר חברון וניתקו באופן זה את יישובי הנגב.

ב: "הלגיון הערבי" שאומן ע"י הבריטים ונחשב כחלק מהצבא הבריטי, הפך לצבא ירדן עם סיום המנדט. הוא היה האיכותי אקצועי שבצבאות ערב. מפקדיו היו אנגליים או יוצאי יחידות אנגליות. הלגיון השתלט על האזורים הבאים: ישובים מצפון ירושלים; נווה יעקב ועטרות. בסוף מאי '48 כבש הלגיון את הרובע היהודי **שבעיר העתיקה** בירושלים. כוחות ירדניים השתלטו **משטרת לטרון** ששלטה על הדרך לירושלים. שלוש התקפות עקובות מדם של ההגנה על לטרון נכשלו. היה קיים חשש רציני לגיון ינסה להשתלט על לוד ורמלה שבשפלה.

צ: כוחות צבא עיראק תקפו בעמק הירדן. הם כבשו את תחנת הכוח **בנהריים**. תקפו את קיבוץ גשר ונהדפו. את"כ ניסו תלט על רמת ישישכר ונהדפו גם שם. ניסיונות של כוחות עיראקיים להבקיע דרך באזור המרכז לכיוון נתניה מתוך כוונה להצות

את רצועת החוף הצרה בבלמו. אולם קרב קשה התנהל בג'נין שבה נאחזו כוחות ציראקיים. ניסיון של צה"ל להשתלט על העיר נכשל והכוחות נסוגו עם אבידות.

סכרית: הכוחות שפלשו מסוריה הדרו באזור שמדרום לכנרת כשהם נעזרים בהפגזות תותחים ובהפצצת מטוסים. משטרת צמח והקיבוצים שער הגולן ומסדה פינו. **דגניה א' ודגניה ב'** עמדו מול התקפות עזות והצליחו להדוף את הסורים שנעזרו בכוח משוריין. לאחר מכן חידשו הסורים את התקפותיהם מצפון לכנרת והשתלטו על המושבה **משמר הירדן**.

לבטון: הצבא הקטן ביותר שהשתתף במלחמה היה צבא לבנון שלא חצה את הגבול אך הפגיו את אזור מלכיה כעזרה לכוחות "צבא ההצלה" של מתנדבים ערבים שכבשו את היישוב. מתנדבים מצבא ההצלה פלשו לגליל והגיעו עד נצרת ושפרעם.

סיכום שלב הפלישה: לאחר 4 שבועות של לחימה שני הצדדים נזקקו להפוגה. צה"ל נאלץ לפנות ישובים עבריים, הרובע היהודי בעיר העתיקה ופל ליד ירדנים, לטרון נשארה בלתי כבושה, הנגב היה מגותק על ידי המצרים. מצד שני, כוחות הפלישה נבלמו בהצלחה, ואיבדו חיילים רבים וציוד לחימה רב.

(ב) ההפוגה הראשונה בתיווכו של האו"ם הוסכם על הפוגה בת 28 ימים מה- 11.6.1948 ועד ה- 9.7.1948. יש לציין שההפוגה הראשונה הושגה כתוצאה ממאמציו של הרוזן השבדי **ברנדוט** אשר נשלח מטעם האו"ם לארץ כדי לנסות ולמצוא תכנית פשרה אשר תספק את שני הצדדים. תכנית **ברנדוט הראשונה** כללה את הפרקים הבאים:

1. חילופי שטחים – הגליל המערבי יכלל בשטחי המדינה היהודית ובתמורה יעבור הנגב (מקו מג'דל / אשקלון – בית ג'וברין ודרומה) ליד הערבים.
2. ירושלים – תסופה לממלכת ירדן ולא תהיה עיר בינ"ל. אך ליהודים תהיה אוטונומיה באזורים בהם הם מהווים רוב.
3. מעמד יפו יבחן מחדש. בחיפה ובלוד יוקמו נמל ושדה תעופה חופשיים.
4. בניגוד לתכנית החלוקה. בא"י לא תקום מדינה ערבית נוספת ורוב השטח שנועד להיות במדינה הערבית בתכנית החלוקה, יעבור לירדן.

תגובות לתכנית- ברנדוט:

היהודים והערבים דחו את ההצעה.

מדינות המערב – אהרו את התכנית בעיקר משום שהוציאה את ברה"מ מן התמונה (ברה"מ לא הייתה מעוניינת בייצוב האזור אך רצתה להמשיך ולהיות מעורבת במזה"ת).

מניעי ישראל להסכמה על ההפוגה:

1. ההודש הראשון של הלחימה היה קשה מאוד: יותר מ-1,200 הרוגים ומאות פצועים. חלק ניכר מהציוד והנשק יצא מכלל שימוש. מה גם שהמוחות היו זקוקים למנותה ולארגון מחדש. כך שהיה צורך בקליטת לוחמים ואימונם ובהצטיידות בכלי נשק חדשים. צה"ל הרחיב את שורותיו וגייס את אנשי גח"ל (גיוס חוץ-לארץ) ומה"ל (מתנדבי חוץ-לארץ).
2. היה צורך בתכנון אסטרטגי והפקת לקחים. בהפוגה הראשונה נקבעו תכניות חדשות שעיקרן היה יוזמה התקפית בשלושת החזיתות. כאשר המאמץ העיקרי כוון לירושלים ולחיבור הנגב המנותק.
3. מצב האוכלוסייה היהודית בירושלים היה קשה. המחסור במזון ובמים, ההפגזות והצליפות הקשו על חיי האוכלוסייה בעיר. היו כאלו שביקשו לעבור אל השפלה. בזמן ההפוגה הועברו לעיר מלאי מזון, דלק, נשק ותחמושת. **בן-גוריון**, ראש הממשלה, סבר כי "המלחמה על ירושלים היא המלחמה על הארץ כולה" והבהיר שמבחינה מדינית יש למנוע מצב שבו רבים יעזבו את העיר. לדידו, עזיבתה עלולה לסכן את מעמד העיר כבירת ישראל.

מניעי הערבים להסכמה על ההפוגה:

1. לאחר הודש של לחימה התברר לערבים שתוכניותיהם לכבוש במהירות את א"י היו מוקדמות מדי. וכי הם לא לקחו בחשבון את נחישותם של הלוחמים הישראלים.
2. התקפותיהם של צבאות ערב נבלמו בכל החזיתות. לכן היו זקוקים לזמן להתארגן מחדש.

זיכום ההפוגה הראשונה:

צה"ל ניצל את ההפוגה להתאוששות והתארגנות. נשק רב הגיע מצ'כוסלובקיה בדיעתה של ברית המועצות. נשק זה כלל גם מטוסים יאשונים. גם תושבי ירושלים קיבלו אספקה של תחמושת, מזון ודלק. דרך בורמה נסללה בהפוגה כדרך עוקפת לדרך הראשית לירושלים שהייתה חסומה. ב-20 ביוני התרחשה **פרישת אלטלנה** בחוף תל אביב. אונייה זו שהביאו אנשי האצ"ל ארצה, הייתה מוסה בנשק שיועד לאנשי האצ"ל בירושלים. בן גוריון וצה"ל דרשו מלוחמי האצ"ל לפרוק את הציוד מיד ולמסרו לידי צה"ל. ארגון סרב לדרישה ובן גוריון נתן הוראה להפגין את האונייה עד שטובעה. 16 מאנשי האצ"ל נהרגו. מנחם בגין, מנהיג האצ"ל מנע אנשיו להגיב. מרותה העליונה של ממשלת ישראל הוכחה באירוע זה, אך גם מנהיגותו של מנחם בגין שמנע התלקחות מלחמת אחים עצם ימי המלחמה.

"קרבות הימים" והישגיהם

זרות שהרוזן ברנדוט בקש להאריך את ארבעת-שבועות ההפוגה, לא הסכימו לכך שני הצדדים. ב-8.7.1948 פינו כוחות האו"ם עמדותיהם. הקרבות החלו למחרת היום (9.7.1948) במתקפה שיוזמו המצרים. המלחמה נכנסה לשלב חדש, לחימה של **עשרה ימים** רצופים המכונה: "קרבות עשרת הימים". כאשר התחדשו הקרבות היה ברור לצה"ל שלא מספיק לבלום את התקדמות הכוחות זיחות השונות ולכן התקבלה ההחלטה להתחיל ליוזם התקפות - נגד בשלוש החזיתות. במהלך קרבות אלה (9-18.7.1948) נבלמו אות-ערב בכל החזיתות.

(1) **מבצע דני** הוא מבצע לרד שכונה כך בשל היקפו (לוד, רמלה, לטרון, רמאללה). המבצע נועד להרחיק את האיום על תל אביב וסביבתה ולהרחיב את הפרוודור לירושלים. במבצע זה כבש צה"ל את הערים לוד ורמלה, ותושביהן הערבים גורשו. עד אז שימש אזור רמלה – לוד שטח התארגנות לכוח בפיקודו של **חסן סאלמה**, מתומכי המופתי. נכבשו גם שטחים מדרום ללטרון, ונוצר פרוודור **שאפשר מעבר לירושלים**. באותם ימים נכבשו שטחים נוספים בחזית המרכז, ראש העין, מגדל צדק ועוד. בהמשך מבצע דני נכשל עוד ניסיון לכבוש את לטרון ואת רמאללה.

(2) צה"ל **כבש את הגליל התחתון כולו**, כולל העיר נצרת. תושבי העיר הערבים לא גורשו מבתיהם. תושבי כפרים בגליל עזבו את יישוביהם – חלקם מרצון או מפחד וחלק גורשו מבתיהם בפקודה, כמו לדוגמה תושבי הכפר ספוריה (ציפורי). בניגוד להישגים הצבאיים בחזיתות השונות, בדרום הארץ **נמשך דתוק הנגב**. מאוגוסט 1948 החל משלוח של אספקה וכוהות לנגב הנצור דרך האוויר.

(ד) ההפוגה השנייה והכרעת המלחמה

לאחר עשרה ימי קרבות, ב- 19.7.1948 נכנסה לתוקפה **ההפוגה השנייה** שקבעה מועצת הביטחון של האו"ם. בניגוד להפוגה הראשונה, הפעם לא **נקבע משך הזמן** של ההפוגה ומועצת הביטחון איימה בהטלת סנקציות על מי שיפר אותה. מועצת הביטחון אף הכריזה כי בכוונתה להוביל להסכם מדיני בין הצדדים הלוחמים.

בזמן זה הוגשה לאו"ם **תכנית השנייה** של ברנדוט. מסקנותיה היו:

1. הכרה בקיומה העצמאי של מדינת ישראל והעברת גורלו של השטח הערבי להכרעתן של מדינות ערב וערביי א"י.
2. חלוקה חוזרת של הארץ. הנגב יועבר לערבים, רמלה ולוד יוחזרו לערבים. הגליל המערבי שלא נכלל בשטחה של המדינה לפי תכנית החלוקה יועבר לידי היהודים. ירושלים, נמל חיפה ויורה התעופה כלור יהיו תחת חסות בי"ל.

רצח ברנדוט: הצעת ברנדוט עוררה התנגדות ביישוב היהודי, וכתגובה הוא נרצח על ידי קבוצה קיצונית של יוצאי הלח"י. הרצח עורר גינויי נרחב בעולם וגם בארץ. בעקבותיו, פורקו סופית שרידי הלח"י והאצ"ל. למרות הרצח, ישראל דחתה את תוכנית ברנדוט מכל וכול. תוכניתו צמצמה את הצעת החלוקה של האו"ם בהיקף ניכר: מ- 14 מיליון ל-5 מיליון דונם של השטח היהודי.

ישראל לא הייתה מעוניינת בהפוגה בעיקר מחשש שהערבים ינצלו את הזמן להשגת שינויים במערך הכוחות. בימי ההפוגה השנייה **הצטייד צה"ל בנשק שנרכש בחו"ל** שכלל תותחים, מרגמות כבדות, מטוסי-קרב ספיטפייר ומטוסי מסרשמידט גרמניים, טנקים וכו'. מספר המגויסים לצה"ל הגיע לכ- 85,000. ישראל החליטה להוכיח בכוח הנשק כי ברנדוט טעה כשביקש לצמצם את שטחה של המדינה היהודית ויצאה למבצעים העיקריים שהביאו לסיום המלחמה.

המבצעים האחרונים בצפון ובדרום: מבצע יואב, מבצע חירם, מבצע חורב, מבצע עובדה (מטרות, הישגים וההשפעה על עיצוב גבולות המדינה וביטחונה)

באמצע אוקטובר 1948 יצא צה"ל לשלושה מבצעים גדולים: יואב, חירם וחורב במטרה לסלק סופית את צבאות ערב משטחה של המדינה היהודית.

(1) מבצע יואב

מבצע זה החל בלילה שבין ה-15 ל-16 באוקטובר 1948, בחזית הדרום. מטרתו הייתה למנוע את קריעת הנגב מהמדינה היהודית לפי הכנית ברנדוט ואישורה על ידי האו"ם. בקרבות נגד המצרים הצליח צה"ל לחבר את הנגב המנותק אל מדינת ישראל ולכבוש את באר שבע. הכוח המצרי שנותר בנגב כותר בכיס פלוג'ה (ליד קריית גת).

(2) מבצע חירם

מבצע זה החל ב-22 באוקטובר 1948 בחזית הצפון. מטרתו הייתה להשתלט על הגליל כולו, ולהתייזב על קו הגבול הצפוני של תכנית החלוקה. במבצע סילקו יחידות צבא ההצלה של קאוקג'י ויחידות הצבא הלבנוני מהגליל. צה"ל אף חדר לשטח לבנון וכבש 14 כפרים ערביים. לאחר הצלחות המבצעים בנגב ובגליל קראה מועצת הביטחון של האו"ם לסגת מנגב ומבאר שבע אך ישראל סירבה לדרישה בכל תוקף.

(3) מבצע חורב

מבצע זה החל ב-22 בדצמבר 1948 בחזית הדרום. מטרתו הייתה לסלק את שרידי הצבא המצרי מכל ארץ ישראל ובכלל זה ממשטרת עיראק-סודאן (כיס פאלוג'ה). כוחות צה"ל התקדמו במבצע לתוך סיני וכבשו את אזור אל עריש, ואיימו לנתק את כוחות הצבא המצרי ברצועת עזה. מועצת הביטחון של האו"ם הודיעה על הפסקת אש (29/12/48) ובריטניה אף איימה שתתערב בלחימה כדי לסייע למצרים, אם ישראל לא תיסוג מסיני. גם ארה"ב דרשה מישראל לסגת. ישראל הסכימה להפסקת האש כשכוחות מצריים עדיין בצורים בכיס פאלוג'ה אך הנגב נשאר מטוהר מהצבא המצרי. ישראל ומצרים פתחו בשיחות רשמיות להפסקת אש באי רודוס, לפי בקשת האו"ם, בינואר 1949.

(4) מבצע עובדה

מבצע זה היה האחרון במבצעי מלחמת העצמאות. הוא החל ב-5 במרץ 1949 ונמשך עד ה-10 בחודש. מטרת המבצע הייתה לקבע את השליטה באזור הדרום, וזאת מול החשש שירדן תתבע לעצמה את אזור הנגב הדרומי ומפרץ אילת. במהלך המבצע כבש צה"ל את מדבר יהודה, את הנגב הדרומי ואת אילת. חטיבת הנגב וחטיבת גולני התחרו ביניהן מי תגיע ראשונה למפרץ אילת, אך חטיבת נגב הגיעה ראשונה והניפה שם את דגל הדיד (דגל ישראל שצויר בידי הלוחמים). במבצע לא היו הרוגים ואף לא הייתה לחימה מצד ירדנים. סוף המבצע מסמל את סופה של המלחמה. כבר במהלכו החלו שיחות שביתת הנשק עם של ישראל עם כל אחד מן הצדדים לוחמים.

יטם הישגי המבצעים:

מבצעים האחרונים של ישראל במלחמה הצליחו לקבוע מפת חלוקה חדשה. ישראל הגיעה לקו הגבול הבינלאומי בצפון עם לבנון. א"סילקה את שרידי הצבא המצרי מהנגב וקבעה את הנגב כולו כאזור ישראלי. הגליל טוהר מכוחות אויב וסופח כולו למדינה וברית, שלא כמתכוון בתוכנית החלוקה. תוכניות ברנדוט והאו"ם לחלוקה מחודשת של המדינה היהודית - לא יצאו לפועל. הגבול נקבע במבצעים האחרונים הפך לקו הגבול של ישראל בעשורים הבאים, עד מלחמת ששת הימים ב-1967.

מלחמת העצמאות נמשכה כ-15 חודשים, מ-30 בנובמבר 1947 ועד מרץ 1949. במהלכה קמה מדינת ישראל.

תוצאות המלחמה:

-- **מתיר אנושי:** למעלה מ-6,000 חיילים ואזרחים איבדה ישראל בקרבות, אחוז אחד מאוכלוסייתה ערב הלחימה (600 אלף נפש).

-- **היבט צבאי:** צה"ל הלך והתחזק במהלך הלחימה ואילו צבאות ערב הלכו ונחלשו. צה"ל הצליח לרכוש נשק ולהביאו לארץ בזמן הלחימה, ואילו מדינות ערב לא הצליחו להתגבר ביעילות על אמברגו הנשק הכללי. מספר הלוחמים של צה"ל גדל עם הזמן, הודות להקמת צה"ל והחלת חוק גיוס חובה, והודות לכואם של עולים חדשים ומתנדבים מחוצאארץ (גח"ל ומח"ל).

-- **היבט מדיני:** תוך כדי מלחמה קמה מדינת ישראל הריבונית כמדינת העם היהודי. שטח המדינה היהודית הורחב מן השטח היהודי המקורי שהוקצה לישראל בתוכנית החלוקה של האו"ם: מ-14 אלף קמ"ר ל-20,500 קמ"ר. מספר תושבי המדינה עלה במהלך המלחמה ב-120 אלף עולים שהגיעו אליה. מדינה ערבית נוספת בא"י כפי שקבע האו"ם בתוכנית החלוקה – לא קמה. גם מעמדה של ירושלים השתנה בעקבות המלחמה. ירושלים לא הפכה לאזור בינלאומי. היא נחצתה לשניים, כשהחלק המערבי שלה הופך לשטח ישראלי ולבירת המדינה. הסיום הפוליטי של המלחמה נקבע בהסכמי שביתת הנשק שהתנהלו ברובם באי רודוס.